

⁵ Там жа. 20 чэрв.

⁶ Чаго хоча Беларуска сацыялістычная грамада: Праект праграмы. Мн., 1917. С. 3.

⁷ Там жа. С. 6.

⁸ Дзянніца. 1918. 1 сак.

⁹ Турук Ф. Белорусское движение. М., 1921. С. 42.

¹⁰ Вестн. Нар. Камісарыята асветы ССРБ. 1921. № 2. С. 7.

¹¹ Гл.: Луцкевич А. За дваццаць пяць гадоў. Вільна, 1928. С. 41 і наст.

¹² Турук Ф. Белорусское движение. С. 105 і наст.

¹³ Гл.: Канчар Е. Из истории общенационального и революционного движения белорусов. М., 1918. Т. 2. С. 146.

¹⁴ Дзянніца. 1918. 19 сак.

І. А. ЛІТВІНОЎСКИ У ВЫТОКАЎ ЭЛЕКТРЫФІКАЦЫ НАРОДНАЙ ГАСПАДАРКІ БЕЛАРУСІ

Прамысловасць і сельская гаспадарка Беларусі на пачатку 20-х гг., разбураныя войнамі і акупацыямі, маглі адрадіцца і паспяхова развівацца толькі пры дапамозе сучаснай тэхнікі, заснаванай на выкарыстанні электрычнай энергіі. Пашырэнне вытворчасці электрычнай энергіі ўжо ў гады аднаўлення перыяду дазволіла разгарнуць работы па электрыфікацыі прамысловых прадпрыемстваў. Створаная ў лютым 1922 г. Віцебская электратэхнічная кантора толькі на працягу гэтага года здзейсніла ўстаноўку электраабсталявання на абутковай, швейнай, валасапрадзільнай фабрыках, скурзаводзе № 11.

Арыентацыя часткі магутнасцей Ленінградскага электрабудаўнічага трэста (Элмаштрэст) з моцнай вытворчай базай на Беларусі дазволіла ўзняць электрыфікацыю фабрык і заводаў рэспублікі на новую ступень. Толькі ў адным Гомелі ім былі электрыфікаваны заводы «Пролетарый», «Двигатель революции», шчэцінная фабрыка, паліграфічнае прадпрыемства «Полеспечать», бойня і іншыя прадпрыемствы². 27 чэрвеня 1924 г. Элмаштрэст заключыў дагавор на ўстаноўку электраабсталявання на Рагачоўскім дрэвапрацоўчым заводзе. У той жа час трэстам устанаўліваліся электрарухавікі на Шклоўскай папяровай фабрыцы, удакладняліся магчымасці электрыфікацыі віцебскай ленапрадзільнай фабрыцы «Дзвіна», барысаўскіх прадпрыемстваў і г. д.³ Усяго на канцы 1924 г. у Гомельскае аддзяленне Элмаштрэста паступілі заказы на электрыфікацыю з Гомельскай губерні на 398.480,3 руб., з Мінскай акругі на 171.154,9, з Віцебскай акругі — на 22.006 руб.⁴

Намаганні, накіраваныя на паскарэнне электрыфікацыі прамысловасці, прывялі да таго, што ўжо да 1926 г. колькасць электрычных рухавікоў на фабрыках і заводах Беларусі ўзрасла амаль што ў тры разы ў параўнанні з 1913 г. (з 190 да 562 адзінак), а іх магутнасць — нават больш чым у тры разы (з 1940 да 5850 конскіх сіл). Прамысловасць стала галоўным спажыўцом усёй выпрацаванай у рэспубліцы электраэнергіі, выкарыстоўваючы звыш 60 % яе гадавой вытворчасці⁵.

Электрыфікацыя прамысловых прадпрыемстваў з'явілася часткай іх тэхнічнай перабудовы. На нарадзе працаўнікоў гаспадарчых і прафесійных аб'яднанняў (сакавік 1926 г.) была пастаўлена задача засяродзіць увагу на ўзیاцы прадукцыйнасці працы шляхам удасканалення тэхнічнага абсталявання прадпрыемстваў, механізацыі і рацыяналізацыі вытворчасці.

У выніку хуткага ўкаранення на фабрыках і заводах значнай колькасці новага электраабсталявання, росту выкарыстання электрычнай энергіі павялічыўся каэфіцыент электрыфікацыі прамысловых прадпрыемстваў. Калі ў 1913 г. каэфіцыент электрыфікацыі беларускай прамысловасці не перавышаў 8 %, то ў 1925—1926 гг. ён дасягнуў 21,4 %⁶.

Асновай для шырокай электрыфікацыі прамысловасці стала ўзрастаючая вытворчасць электраэнергіі на рэканструяваных і новых электрастанцыях. Калі, напрыклад, да 1925—1926 гг. Гомельская ЦЭС прапавала амаль што выключна на асвятленне горада, то з сярэдзіны 1926 г. у сувязі з намечаным уводам на станцыі дадатковых энергетычных магутнасцей прамысловыя прадпрыемствы пачалі падрыхтоўку да пераходу на гарадскі электраток. Першымі ў 1926 г. былі падключаны да сетак электрастанцыі заводы «Пролетарый», «Двигатель революции», запалкавая фабрыка «Везувий», рыхтавалася падключэнне «Полеспечати», гарбарнага завода «Пролетарский путь» і іншых прадпрыемстваў. На працягу 1926—1928 гг. на электраток Гомельскай ЦЭС пераведзены буйнейшыя заводы горада, а да 1929 г. уся гомельская прамысловасць ужо атрымлівала электраэнергію ад цэнтральнай гарадской электрастанцыі⁷.

Такія ж з'явы назіраліся і ў іншых індустрыяльных гарадах БССР. Напрыклад, з пускам у 1925 г. першага турбагенератара на Мінскай электрастанцыі на шэрагу прадпрыемстваў горада, такіх як «Красная заря», «Пролетарый», «Белорусь»,

«Варшавянка» і іншых, разгарнуліся работы па іх электрыфікацыі. Электрычную энергію, атрыманую ад новых агрэгатаў станцыі, было намечана выкарыстоўваць выключна на патрэбы прамысловасці⁸.

Індустрыялізацыя народнай гаспадаркі павялічыла размах электрыфікацыі фабрык і заводаў. Найбольш складанымі і адказнымі работамі праводзіліся спецыялізаванай арганізацыяй — Беларускаім аддзяленнем дзяржаўнага электратэхнічнага трэста (ДЭТ). ДЭТ здзяйсняў даследаванне прадпрыемстваў, рабіў практы, устаўляў электратэхнічнае абсталяванне.

Укараненне новых электрыфікаваных машын і механізмаў значна пашырыла вытворчыя магчымасці прадпрыемстваў, узяло прадукцыйнасць працы, знізіла сабекошт прадукцыі, дала вялікую эканомію паліва і зніжала расход сыравіны. Так, электрыфікацыя гомельскага завода «Пролетарый» абыйшла ў 11 тыс. руб., але атрыманая ў выніку штогадовая эканомія сродкаў складала дзсяткі тыс. руб. ДЭТам быў распрацаваны план электрыфікацыі буйнейшага ў краіне крухмальнага завода, што будаваўся ў мястэчку Талачын Аршанскай акругі. Дзякуючы выкарыстанню новага абсталявання сабекошт крухмалу на заводзе знізіўся ў параўнанні з іншымі прадпрыемствамі на 28 %, прадукцыйнасць працы ўзрасла на 125 %⁹.

Выкарыстанне электрыфікаваных механізмаў змяніла і знешні выгляд заводаў і фабрык. Рэканструкцыя прыводзіла да ўзнікнення на месцы старога завода з архаічнай тэхнікай, па сутнасці, новага прадпрыемства. Электрыфікацыя значна палепшыла ўмовы працы.

Хуткі рост электраэнергетычнай гаспадаркі даў магчымасць узяць электраўзброенасць прамысловых прадпрыемстваў. У 1926–1927 г. сярэдняя магутнасць адной электраўстаноўкі ў цэнзавай прамысловасці БССР узрасла ў параўнанні з даваеннай на 180 %, а аднаго электраураховіка — на 105 %. На прадпрыемствах ВСНГБ гэты рост быў яшчэ больш значным. Там сярэдняя магутнасць электраўстановак павялічылася ў параўнанні з 1913 г. больш чым у тры разы, а матораў на 192 %.

Выкарыстанне электрычнай энергіі ўзрасло ва ўсіх індустрыяльных цэнтрах рэспублікі. Калі ў 1925/26 гаспадарчым годзе на прадпрыемствах Мінска выкарыстоўвалася каля 100 тыс. кілават-гадзін электраэнергіі, то ў 1926/27 г. — 800, гэта значыць у 8 разоў больш¹⁰. На пачатку 1926/27 гаспадарчага года штомесечнае спажыванне электрычнасці гомельскай прамысловасцю складала 26,7 % вытворчасці гарадской электрастанцыі, а ў 1927/28 г. яно ўзрасло ўжо да 33,9 %¹¹.

Вялікая работа па падрыхтоўцы да прыёму таннай энергіі раённай электрастанцыі разгарнулася ва ўсходняй індустрыяльнай частцы БССР. Для каардынацыі гэтых работ на прадпрыемствах трох акруг (Віцебскай, Магілёўскай, Аршанскай) трэба было стварыць адзіную арганізацыю. Ёй належала наладзіць перабудову энергагаспадаркі мноства будучых спажыўцоў энергіі раённай электрастанцыі, якая раней была арыентавана на асобныя маламагутныя электраўстаноўкі. З гэтай мэтай Савет Народных Камісараў БССР стварыў асобную арганізацыю, якая атрымала назву Камісіі па падрыхтоўцы спажыўцоў току Асінстрой¹². У склад камісіі ўваходзілі тры прадстаўнікі ВСНГ БССР, па аднаму прадстаўніку ад будаўніцтва, Беларускага аддзялення Дзяржаўнага электратэхнічнага трэста, буйных спажыўцоў і трох акрыванкамаў (Віцебскага, Аршанскага і Магілёўскага). Старшынёй камісіі быў прызначаны член прэзідыума ВСНГБ, намеснік галоўнага інжынера Асінаўскай ДРЭС Сяргей Іванавіч Шэршнёў¹³.

Становішча электрагаспадаркі будучых спажыўцоў вывучала рабочая частка камісіі. Ёй давялося пераадолець шмат перашкод. Некаторыя недальнабачныя кіраўнікі фабрык і заводаў моцна трымаліся за свае маларэнтабельныя сілавыя ўстаноўкі. Але ўжо ў выпіку першых чатырох месяцаў працы камісія дабілася пэўных поспехаў. Па папярэдніх падліках агульная магутнасць электраабсталявання прадпрыемстваў, арыентаваных на атрыманне току ад першай чаргі раённай электрастанцыі, складала 9300, а ад другой чаргі — 17600 кВт¹⁴. У далейшым гэтыя лічбы былі значна ўдакладнены.

Камісія вызначыла юрыдычных асоб, адказных за дастаўку і размеркаванне электраэнергіі па фабрыках, заводах, за асвятленне гарадоў і задавальненне патрэб насельніцтва. У Віцебску такой асобай стаў трэст камунальных прадпрыемстваў, у Оршы — гарсавет. Распаўсюдка праектаў электрыфікацыі прамысловых прадпрыемстваў і іх выкананне было даручана аддзелу Дзяржаўнага электратэхнічнага трэста. Для пераабсталявання гарадскіх электрасетак і ўстаноўкі электраабсталявання на фабрыках і заводах, якія павінны былі атрымліваць ток першай чаргі ДРЭС, патрабавалася звыш 3 млн. руб. З іх у 1928/29 г. намячалася скарыстаць 1.465.500, а ў 1929/30 г. — 1.694.000 руб.¹⁵

Камісія па падрыхтоўцы спажыўцоў увесь час трымала ў полі зроку ўвесь ход падрыхтоўкі прамысловасці да прыёму току БелДРЭС. Яна дабівалася максімальнага скарачэння тэрмінаў падрыхтоўкі на кожным прадпрыемстве, паскарэння разгляду і зацвярджэння праектаў у ВСНГ рэспублікі, своєчасовага забеспячэння фабрык і заводаў электраабсталяваннем, працоўнай сілай для яго мантажу і г. д.

У выніку ўжо на пачатку студзеня 1929 г. для 16 прадпрыемстваў Віцебска, Оршы і Барані было заказана на ленінградскім заводзе «Электросила» і Харкаўскім электрамеханічным заводзе 226 электрарухавікоў¹⁶.

Працягвалася штодзённае ўдакладненне патрэб заводаў і фабрык у электраэнергіі. На 1 ліпеня 1929 г. камісія вывучыла 48 спажывіцкага току першай чаргі ДРЭС. К гэтаму часу 42 з іх ужо зрабілі заказы неабходнага электраабсталявання. Да прыёму энергіі другой чаргі БелДРЭС рыхталіся яшчэ 63 прадпрыемствы¹⁷. Усяго ток Асінаўскай ДРЭС павінны былі атрымаваць каля 20 буйных фабрык і заводаў Віцебшчыны, Магілёўшчыны і Аршаншчыны. Асабліва ўзмоцненымі тэмпамі вялася ўстаноўка электрычных матараў і новых станкоў на важнейшых прадпрыемствах. На працягу першых месяцаў 1930 г. ДЭТ скончыў мантаж электраабсталявання на шэрагу віцебскіх заводаў, такіх як гарбарны, хлебазавод, алеезавод і г. д. Поўным ходам ішла электрыфікацыя аршанскага птушкайкавага камбіната, тэкстыльнай фабрыкі «Днепровская мануфактура» у Дуброўна і іншых.

У раёне Асінаўскай ДРЭС павінны былі выраслі новыя буйныя спажывіцы электраэнергіі: элеватар, беконны завод, ільнопрадзільны камбінат у Оршы, цвіковы завод у Барані і г. д.¹⁸

Атрыманне таннай электраэнергіі давала прамысловасці вялікія магчымасці для мадэрнізацыі і прадукцыйнага выкарыстання машын і механізмаў. Даволі сказаць, што калі ў 1927/28 г. сабекошт адной кілават-гадзіны электрычнай энергіі на гарадскіх электрастанцыях рэспублікі ў сярэднім складваў 18 кап., а ў канцы пяцігодкі планавалася дасягнуць яго да 8 кап., то практычна сабекошт адной кілават-гадзіны на Беларускай ДРЭС складваў 4 кап., а ў далейшым планавалася знізіць яго да 2–3 кап.¹⁹ Таннасць энергіі Асінаўскай ДРЭС садзейнічала ўзняццю рэнтабельнасці прадпрыемстваў буйнейшага прамысловага раёна Беларусі.

¹ ДА Віцебскай вобл. Ф. 15, воп. 1, спр. 5, арк. 11 – 12.

² ДА Гомельскай вобл. Ф. 24, воп. 1, спр. 84, т. 1, арк. 255.

³ БДА. Ф. 143, воп. 1, спр. 44, арк. 142; спр. 29, арк. 6; спр. 14, арк. 40, 83.

⁴ ДА Гомельскай вобл. Ф. 24, воп. 1, спр. 14, т. 1, арк. 256.

⁵ Гл.: В о л о ш и н И. Ф. Развитие энергетики в Белоруссии. Мн., 1960. С. 54; Ад з'езду да з'езду. Мн., 1929. С. 169.

⁶ Гл.: Энергетика Белоруссии. Мн., 1968. С. 95; Белорусская ССР в цифрах: К десятилетию существования БССР (1919 — 1929). М., 1929. С. 260 — 261.

⁷ Гл.: НАРБ. Ф. 3, воп. 1 спр. 148, арк. 40; ДА Гомельскай вобл. Ф. 296, воп. 1, спр. 299, арк. 5; Ф. 24, воп. 1, спр. 116, арк. 42.

⁸ НАРБ. Ф. 12, воп. 1, спр. 203, арк. 154.

⁹ Гл.: Звезда. 1928. 15 сакавіка; Савецкая Беларусь. 1928. 24 студзеня, 4 лютага.

¹⁰ Н е т ы л ь к и н А. В борьбе за индустриализацию. Мн., 1970. С. 72, 110 — 111.

¹¹ Разлічана па дадзеным ДА Гомельскай вобл.: Ф. 1288, воп. 1, спр. 17, арк. 84; Ф. 296, воп. 1, спр. 299, арк. 5 — 6.

¹² БДА. Ф. 31, воп. 1, спр. 56, арк. 1.

¹³ НАРБ. Ф. 22, воп. 1, спр. 613, арк. 15.

¹⁴ Савецкая Беларусь. 1928. 3 жніўня.

¹⁵ НАРБ. Ф. 22, воп. 1, спр. 871, арк. 82.

¹⁶ БДА. Ф. 63, воп. 1, спр. 2093, арк. 292 — 293.

¹⁷ ДА Віцебскай вобл. Ф. 130, воп. 2, спр. 1, арк. 8 — 9; спр. 2, арк. 8 — 9.

¹⁸ Звезда. 1930. 12 сакавіка, 8 кастрычніка.

¹⁹ Стэнаграфічная справаздача XII з'езду КП (б) Б. Мн., 1929. С. 338.

О. И. МАЛЮГИН

ПЕРВЫЕ БРИТАНСКИЕ МУЧЕНИКИ

Время проникновения христианства на территорию Британских островов точно не установлено. Устные предания и легенды относят проникновение новой веры на острова к 60-м годам I столетия, когда правил император Нерон. Однако археологические памятники и данные письменных источников позволяют отнести время проникновения христианства в римскую Британию в лучшем случае к III столетию.

Именно к III столетию относятся упоминания о британском христианстве у Тертуллиана и Оригена, первые подписи британских епископов на документах континентального собора в Арле появляются только в начале IV столетия (314 г.). Также к III столетию относятся сведения о св. Албане, названном «протомучеником Британии»¹.